

Verslingerd op de Thee: verlangen, verslaving en overmatige luxeproductenconsumptie in Nederlandse kluchten rond 1700

Annechien Hussem (UGent / Rijksuniversiteit Groningen)

Gedurende de zeventiende eeuw ontstond in West-Europa een nieuwe mentaliteit wat betreft consumeren. Vooral in de Republiek, waar de handelseconomie floreerde, kreeg deze nieuwe consumptiecultuur vorm. Historici en antropologen hebben meermaals gewezen op de belangrijke rol van verlangen binnen een consumptiecultuur: het consumeren van en verlangen naar bepaalde producten draagt bij aan het inbeelden en realiseren van een ideale levensstandaard. In het werk van de vroegmoderne filosoof Spinoza (1632-1677) vormt verlangen de kern van het affectieve veld. Volgens Spinoza is het van belang dat alle hartstochten, dus ook alle verlangens die een mens kan hebben, in balans zijn met elkaar. Wanneer een bepaald verlangen in overmaat aanwezig is, dient dit gecompenseerd te worden met andere verlangens. Als dit niet gebeurt neemt het overmatige verlangen alleen maar toe, totdat het de belevingswereld van het individu volledig beheerst.

Vandaag de dag zouden we overmatige verlangens naar consumptie die de gedachten van een mens domineren associëren met een verslaving. Het woord *verslaving* werd in het vroegmoderne Nederlands nog niet op deze manier gebruikt, maar het ligt voor de hand dat verslavingsachtige aandoeningen wel voorkwamen in de vroegmoderne tijd. Het is daarom interessant om te onderzoeken welke beeldvorming bestond van verslaving. Hierbij kan literaire en theatrale verbeelding de sleutel vormen. In het theater kunnen namelijk technieken worden toegepast die, met behulp van al bestaande beeldvorming, zaken voorstelbaar en inzichtelijk maken. Dit proces is wat Korsten et al. *imagineering* noemen.

In mijn onderzoek analyseer ik de verslavingsbeeldvorming in drie Nederlandse kluchten van rond 1700: *De románzieke juffer* van Pieter Bernagie (1685), *De buitenspoorige toebaksnuiver* van Enoch Krook (1697) en *De theezieke juffers* van Enoch Krook en Daniël Kroon (1701). In deze kluchten vormt de thematiek van overconsumptie en verslaving een cruciaal onderdeel van de verhaalhandeling. De focus op modieuze producten als romans, thee en tabak stelt me in staat de wisselwerking tussen consumptie, verlangen en maatschappelijke status te doorgronden. Door in te gaan op respectievelijk de mentale, lichamelijke en sociale dimensie van overmatige consumptie, laat ik zien hoe in deze drie kluchten verslaving in beeld wordt gebracht. Ik sta onder andere stil bij de cruciale rol van verlangen in het verslavingsproces en de gevolgen die dit verlangen heeft voor het gedrag en de gezondheid van ‘verslaafde’ personages. Ook de wijze waarop bestaande beeldvorming wordt ingezet om overconsumptie voorstelbaar te maken komt aan bod.

Literatuurlijst

- Bernagie, P. (1685). *De románzieke juffer*. Amsterdam: Albert Magnus.
- Graeber, D. (2011). ‘Consumption’. *Current Anthropology* 52(4), 489-511.
- Korsten, F.-W., C. van der Haven, I. Leemans, K. Vanhaesebrouck, M. van Duijnen en Y. De Bruyn (2021). ‘Imagineering, or what Images do to People: Violence and the Spectacular in the Seventeenth-Century Dutch Republic’. *Cultural History*, 10(1), 1-30.
- Krook, E. (1697). *De buitenspoorige toebaksnuiver, of het huwelyk door snuiftoebak*. Amsterdam: Erven Jacob Lescaijje.
- Krook, E. en D. Kroon (1701). *De theezieke juffers*. Amsterdam: Erven Jacob Lescaijje.
- Matheron, A (2009). ‘Spinoza and Sexuality’. In Gatens, M. (Ed.), *Feminist Interpretations of Benedict Spinoza* (pp. 87-106). University Park: Pennsylvania University Press.
- McCracken, G. (1988). *Culture and Consumption. New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*. Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.

- Sangiaco, A. (2021). 'Spinoza on the Passions and the Self'. In Melamed, Y. (Ed.), *A Companion to Spinoza* (pp. 328-337). Hoboken/Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Smith, W. (2002). *Consumption and the Making of Respectability, 1600-1800*. New York: Routledge.
- Stipriaan, R. van (1996). *Leugens en vermaak. Bocaccio's novellen in de kluchtcultuur van de Nederlandse renaissance*. Amsterdam: Amsterdam University Press.